

طراحی الگوی توصیف منابع الکترونیکی از طریق مقایسه استانداردها

نویسنده: سهیلا فعال^۱

چکیده

هدف: ارائه طرح پیشنهادی دستنامه توصیف منابع الکترونیکی براساس مقایسه قواعد و استانداردهای بین المللی، هدف این پژوهش را تشکیل می دهد. روش شناسی: جامعه مورد مطالعه، شامل قواعد بکاررفته توصیف منابع الکترونیکی در سه استاندارد: قواعد فهرستنویسی انگلوامریکن، استاندارد توصیف و دسترسی به منبع (آر. دی. ای.) و قواعد فهرستنویسی یاسا است، این پژوهش کاربردی است و با استفاده از روش پیمایش تطبیقی انجام شده است. برای گردآوری اطلاعات از سیاهه واری استفاده شده و داده ها در جدولهای آمار توصیفی تنظیم شده اند، برای تجزیه و تحلیل داده ها نیز از آزمون فریدمن استفاده شده است. نتیجه گیری: بطور کلی از ۳۲۱ قاعده مطرح شده برای توصیف منابع الکترونیکی، «انگلوامریکن ۲» حدود ۸۰/۱ درصد (۲۵۷) قاعده را داراست. به این ترتیب قواعد مطرح شده در «انگلوامریکن ۲»، به تعداد ۱ قاعده از «آر. دی. ای.» و ۱۸ قاعده از «یاسا»، بیشتر است. همچنین سه استاندارد مورد بررسی، از نظر میزان قواعد بکاررفته منابع الکترونیکی مطابقت دارند. در پایان بر اساس یافته های پژوهش و مقایسه استانداردها، طرح پیشنهادی دستنامه ارائه شد.

کلیدواژه ها: توصیف منابع الکترونیکی، دستنامه ها، استانداردهای توصیف کتابشناختی

مقدمه

کتابداران سالهاست در زمینه توصیف منابع، فعالیت فکری و عملی دارند و تجربیات فراوان و مناسبی جهت سازماندهی منابع اطلاعاتی و حل مشکلات کتابخانه ها و مراکز اطلاع رسانی اندوخته اند از اینرو قواعد و استانداردهای مختلفی شکل گرفته است. استاندارد در واقع مجموعه ای از قوانین و مقررات است که به کنترل فعالیت ها کمک می کند. در توصیف منابع الکترونیکی استانداردها با ایجاد هماهنگی، یکپارچگی و انسجام، تبادل و بازیابی اطلاعات را تسریع و تسهیل می کنند. از آنجایی که در بسیاری از کتابخانه ها منابع الکترونیکی نگهداری و سازماندهی می شوند برای توصیف آنها نیاز است از انواع استانداردهای مرتبط با آن منابع استفاده شود.

۱. کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش شناسی و رئیس گروه سازماندهی منابع غیرکتابی سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران
s-faal@nlai.ir

بیان مساله

برای توصیف منابع الکترونیکی، می توان از قواعد و استانداردهای مرتبط با آنها استفاده کرد برای مثال قواعد فهرستنویسی انگلوامریکن^۲ استاندارد است که در بسیاری از کتابخانه ها و آرشیوها مورد استفاده قرار می گیرد قواعد انجمن بین المللی آرشیوهای مواد شنیداری «یاسا^۳» نیز برای منابع الکترونیکی که شنیداری هستند، کاربرد دارد در عین حال، استاندارد جدیدی به نام توصیف و دسترسی به منبع «آر. دی. ای.^۴» نیز انواع منابع کتابخانه ای و دیجیتالی را دربر می گیرد. گاهی قواعد موجود در یک استاندارد نمی تواند جوابگوی نیاز منابع فارسی باشد و تصمیم گیری هایی را در این زمینه می طلبد. در مواردی لازم است برای شناخت قواعد توصیف یک اثر، ناگزیر به چند استاندارد مرتبط، مراجعه و قاعده ای مناسب انتخاب کرد، در چنین مواردی، تغییرات و تصمیم گیری هایی که بر حسب نیاز و در موقعیت های مختلف انجام می شود باعث عدم یکدستی در فرایند توصیف و پیشینه های کتابشناختی شده است، بنابراین لزوم استفاده از دستورالعملی مدون به خوبی احساس می شود. از اینرو لازم است با بررسی استانداردهای موجود و مقایسه آنها، تلفیقی از قواعد، در نظر گرفته شود و بر اساس نیاز منابع فارسی، مناسب سازی شده و در قالب دستنامه، در اختیار کتابداران قرار گیرد. مساله اصلی پژوهش این است که تاکنون الگو و دستنامه ای مدون به زبان فارسی که توصیف منابع الکترونیکی را بر اساس استانداردها و مطابق با ویژگی های خاص منابع فارسی در برگیرد تهیه نشده است. پژوهشگر در صدد است با بررسی تطبیقی استانداردها و قواعد مربوط به توصیف منابع الکترونیکی، طرح دستنامه و الگویی مناسب را برای منابع الکترونیکی، که مورد استفاده کتابخانه ها واقع شود، پیشنهاد کند.

اهمیت پژوهش

بررسی مطالعات پیشین نشان می دهد که این پژوهش ها قواعد توصیف منابع الکترونیکی را بر اساس یک نوع استاندارد، مورد بررسی قرار داده اند، یا میزان استفاده و مطابقت روش های فهرستنویسی آرشیو یا کتابخانه ای را بر اساس قواعد و استانداردهای خاص اندازه گیری کرده اند، این استاندارد در اغلب موارد قواعد «انگلوامریکن ۲» بوده و کمتر به استانداردهای دیگر که در این پژوهش مدنظر هستند، پرداخته شده است. در خصوص تهیه دستنامه توصیف منابع الکترونیکی فارسی نیز الگویی یافت نشد. به طور کلی بررسی مطالعات پیشین نشان می دهد تاکنون پژوهشی در مورد مقایسه بین استانداردهای توصیف منابع الکترونیکی صورت نگرفته است.

با توجه به کاربردی بودن پژوهش، دستنامه ای که بر این اساس تدوین می شود باعث ایجاد هماهنگی در سازماندهی منابع الکترونیکی در سازمانها، آرشیوها و کتابخانه هایی است که اقدام به سازماندهی این منابع می کنند.

۲. Anglo American Cataloging Rules, second edition (AACR۲)

۳. International Association of Sound and Audiovisual Archives (IASA)

۴. Resource Description and Access (RDA)

اهداف پژوهش

هدف کلی پژوهش ارائه طرح پیشنهادی دستنامه^۵ توصیف^۶ منابع الکترونیکی^۷ بر اساس مقایسه قواعد و استانداردهای بین المللی است و در این رابطه اهداف ویژه زیر مطرح می شوند:

- بررسی میزان قواعد بکاررفته در نواحی توصیف^۸ مربوط به منابع الکترونیکی در سه استاندارد «انگلوامریکن»، «آر. دی. ای.» و «یاسا»،
- بررسی مطابقت قواعد توصیف مربوط به منابع الکترونیکی در سه استاندارد «انگلوامریکن»، «آر. دی. ای.» و «یاسا»،

پرسشهای پژوهش

پرسش اول: میزان قواعد بکاررفته در نواحی توصیف مربوط به منابع الکترونیکی در سه استاندارد «انگلوامریکن»، «آر. دی. ای.» و «یاسا»، چقدر است؟

پرسش دوم: آیا سه استاندارد «انگلوامریکن ۲»، «آر. دی. ای.» و «یاسا» در قواعد توصیف مربوط به منابع الکترونیکی با یکدیگر مطابقت دارند؟

روش و جامعه پژوهش

جهت انجام این پژوهش از روش پیمایش تطبیقی استفاده شده است. برای تجزیه و تحلیل آماری از آمار توصیفی و به منظور سنجش تطابق استانداردهای مورد بررسی در نواحی مختلف، از آزمون فریدمن استفاده شده است.

جامعه آماری این پژوهش را قواعد مربوط به منابع الکترونیکی (فلاپی دیسک^۹، سی دی رام^{۱۰} و دی وی دی رام^{۱۱}) در استانداردهای زیر تشکیل می دهند:

- ویرایش دوم قواعد فهرستنویسی انگلوامریکن (بازنگری ۲۰۰۲، روزآمد ۲۰۰۵)؛
- استاندارد توصیف و دسترسی به منبع «آر. دی. ای.» (۲۰۱۰) : قسمت ۲ (ثبت ویژگی ها و شناسایی قالب و مورد) و قسمت ۳ (توصیف محمل ها) از بخش اول؛
- قواعد فهرستنویسی انجمن بین المللی آرشیوهای مواد شنیداری «یاسا» (۱۹۹۹).

ابزار گردآوری داده ها

در این پژوهش برای تعیین فراوانی قواعد در نواحی توصیف و بررسی مطابقت استانداردها از سیاهه

۵. منظور الگو یا قواعدی است که جهت تدوین دستنامه و مجموعه ای از دستورالعملها، انتخاب شده و برای توصیف منابع الکترونیکی فارسی پیشنهاد می شوند.

۶. منظور، تعیین اطلاعات و عناصر کتابشناختی هر مدرک، بدون در نظر گرفتن سرشناسه، موضوع و شناسه های افزوده است.

۷. این پژوهش به منابع الکترونیکی از نوع «دسترسی مستقیم» شامل: فلاپی دیسک، سی دی رام و دی وی دی رام، می پردازد.

۸. منظور از نواحی توصیف در این پژوهش، ۷ ناحیه ای است که استاندارد بین المللی توصیف کتابشناختی ارائه می دهد.

۹. Floppy disc

۱۰. Compact Disc- Read Only Memory (CD-ROM)

۱۱. Digital Versatile Disc (DVD-ROM)

وارسی استفاده شده است. در این سیاهه واری تمامی قواعد و عناصر موجود در استانداردها که مربوط به منابع الکترونیکی هستند، همراه با شماره قانون ذکر شده اند. تعداد کل قواعد در نواحی مختلف توصیف، ۳۲۱ قاعده است.

پیشینه پژوهش

حاجیزینالعبدینی (۱۳۸۱) در پژوهشی به بررسی مشکلات اینترنت در زمینه سازماندهی و بازیابی اطلاعات پرداخته و دستنامه فهرستنویسی منابع اینترنتی را ارائه کرده است. در تهیه دستنامه از قواعد فهرستنویسی انگلومریکن، قواعد به کار گرفته شده در طرحهای فهرستنویسی منابع اینترنتی و الکترونیکی، اصول و قواعد فهرستنویسی منابع فارسی و نمونه‌های منابع اینترنتی فهرستنویسی شده، استفاده شده است. با استفاده از این دستنامه امکان فهرستنویسی منابع اینترنتی و سازماندهی اطلاعات دلخواه در اینترنت فراهم می‌شود.

عبداللهی (۱۳۸۳) وضعیت فهرستنویسی منابع الکترونیکی را در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاههای دولتی و غیردولتی موجود در شهر تهران بر اساس قواعد انگلومریکن ارزیابی کرده است. نوع پژوهش کاربردی و روش پژوهش پیمایشی است. برای گردآوری اطلاعات نیز از سیاهه واری استفاده شده است. در این پژوهش نواحی مختلف فهرستنویسی منابع الکترونیکی بر اساس قواعد انگلومریکن، شناسایی شده است. نتایج نشان داده است که قواعد فهرستنویسی انگلومریکن، در سازماندهی منابع الکترونیکی هیچ یک از کتابخانه‌های مرکزی دانشگاههای شهر تهران، به طور کامل رعایت نشده است. بر همین اساس تعداد ۹ کتابخانه مرکزی، کمتر از ۵۰ درصد از عناصر کتابشناختی مربوط به منابع الکترونیکی را به کار برده اند و از ۲۴ عنصر کتابشناختی که باید در فهرستنویسی برای ۱۳ کتابخانه مورد پژوهش، استفاده می‌شد (جمعا ۳۱۲ عنصر)، تنها ۱۰۶ عنصر استفاده شده است و این حاکی از آن است که کمتر از ۵۰ درصد از عناصر کتابشناختی لازم برای فهرستنویسی منابع الکترونیکی در کل ۱۳ کتابخانه مرکزی به کار رفته است. از مشکلاتی که منجر به عدم رعایت استانداردها شده است، آگاه نبودن کتابداران از شیوه‌های استاندارد فهرستنویسی منابع الکترونیکی و عدم وجود دستنامه‌ای متناسب با منابع الکترونیکی فارسی است.

ویت^{۱۲} (۱۹۹۸) در پژوهشی با عنوان «فهرستنویسی لوح فشرده با استفاده از قواعد «آی. اس. بی. دی. ای. آر.»، مثالی از کتابخانه عمومی فرانسه» که در شصت و چهارمین کنفرانس بین‌المللی ایفلا در آمستردام^{۱۴} ارائه شد، پس از بررسی مختصری در مورد ورود لوح فشرده و سایر منابع الکترونیکی به مجموعه کتابخانه‌های فرانسه، به بررسی مشکلات فهرستنویسی این منابع در ابتدای ورود فهرستهای پیوسته کتابخانه‌ها می‌پردازد. این پژوهش سپس به تجزیه و تحلیل فوائد و لزوم قرار گرفتن فهرست اطلاعات کتابشناختی منابع الکترونیکی در مجموعه کتابخانه‌ها می‌پردازد.

موتویا^{۱۵} (۲۰۰۰) در پژوهشی با عنوان «سیاست فهرستنویسی منابع الکترونیکی در کتابخانه‌های پزشکی،

۱۲. Witt

۱۳. International Standard Bibliographic Description (ISBD ER)

۱۴. ۶۴th IFLA General Conference Amsterdam, Netherlands, August ۱۹۹۸, ۲۱-۱۶

۱۵. Motoya

با هدف رسیدن به یک دستنامه واحد برای فهرستنویسی منابع الکترونیکی»، به بررسی فهرستنویسی این منابع می پردازد. این پژوهش شامل ۶ بخش است و در مورد معیارهای فهرستنویسی منابع الکترونیکی، رکوردهای کتابشناختی، تهیه جزئیات مارک ۲۱^{۱۶} برای فهرستنویسی منابع الکترونیکی، توصیف داده‌های موجود در مدرک الکترونیکی که مورد استفاده است و در نهایت در مورد ثبت اطلاعات در بخش‌های مختلف یک منبع الکترونیکی بحث می کند.

هوارث^{۱۷} و ویس^{۱۸} (۲۰۰۷) در مقاله خود، ارتباط ویرایش دوم قواعد فهرستنویسی «انگلوامریکن» و «آر. دی. ای.» را مطرح می کنند. این مقاله پس از بیان تاریخچه قواعد فهرستنویسی انگلوامریکن و لزوم ویرایش‌های بعدی آن به تدوین قواعد جدیدی با نام «دسترسی و توصیف منبع» می رسد. در این مقاله نقاط اشتراک و افتراق این دو استاندارد از جمله وجه تسمیه عام و خاص بیان شده و به این نتیجه می رسد که با توجه به نیاز منابع و محیط اطلاعاتی جدید و عدم پاسخگویی قواعد فهرستنویسی انگلوامریکن به این نیاز، قواعد «آر. دی. ای.» می تواند راهگشا باشد.

یافته های پژوهش و پاسخ به پرسشهای اساسی

پرسش اول: میزان قواعد بکاررفته در نواحی توصیف مربوط به منابع الکترونیکی در سه استاندارد «انگلوامریکن»، «آر. دی. ای.» و «یاسا»، چقدر است؟

جدول ۱. توزیع فراوانی قواعد نواحی توصیف منابع الکترونیکی به تفکیک استانداردهای مورد مطالعه

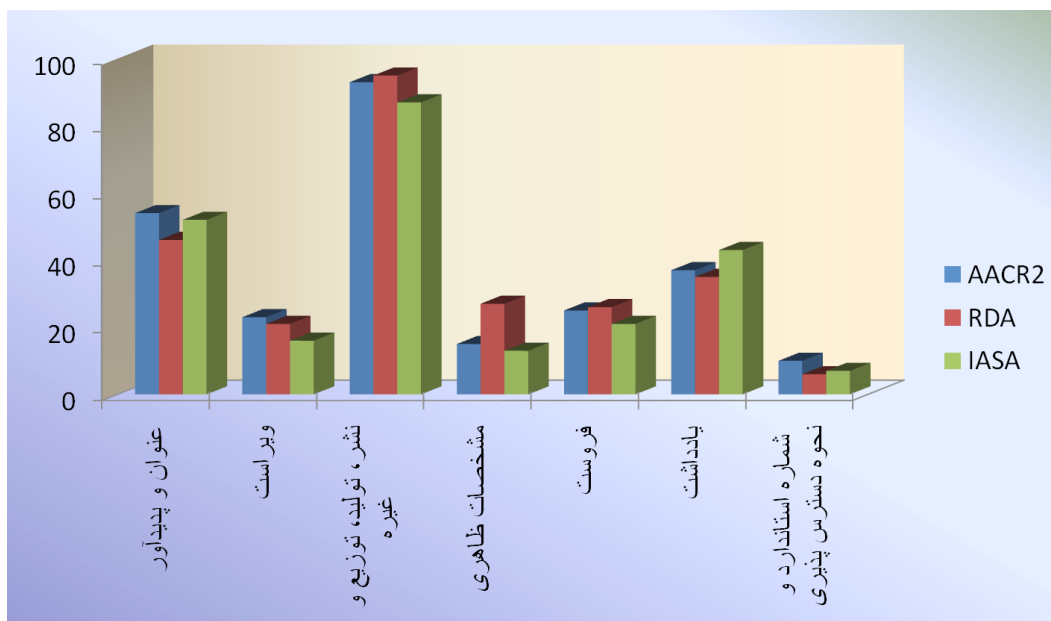
«یاسا»		«آر. دی. ای.»		«انگلوامریکن ۲»		نواحی توصیف
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۸۶/۷	۵۲	۷۶/۷	۴۶	۹۰	۵۴	عنوان و پدیدآور
۶۱/۵	۱۶	۸۰/۸	۲۱	۸۸/۵	۲۳	ویراست
۶۹	۸۷	۷۵/۴	۹۵	۷۳/۸	۹۳	نشر، تولید، توزیع و غیره
۴۸/۱	۱۳	۱۰۰	۲۷	۵۵/۶	۱۵	مشخصات ظاهری
۷۷/۸	۲۱	۹۶/۳	۲۶	۹۲/۶	۲۵	فروست
۹۵/۶	۴۳	۷۷/۸	۳۵	۸۲/۲	۳۷	یادداشت
۷۰	۷	۶۰	۶	۱۰۰	۱۰	شماره استاندارد و شرایط دسترس پذیری
۷۴/۵	۲۳۹	۷۹/۸	۲۵۶	۸۰/۱	۲۵۷	جمع کل

۱۶. MARC ۲۱

۱۷. Howarth

۱۸. Weihs

نتایج جدول حاضر بیانگر آن است که در ناحیه شماره استاندارد و شرایط دسترس پذیری «انگلوامریکن ۲» و ناحیه مشخصات ظاهری «آر. دی. ای.» قواعد بصورت کامل به کار رفته است. بالاترین میزان قواعد بکاررفته در «انگلوامریکن» مربوط به ناحیه فروست با ۹۲/۶ درصد (۲۵ قاعده) است و کمترین آن در این استاندارد متعلق به ناحیه مشخصات ظاهری با ۵۵/۶ درصد (۱۵ قاعده) است. در «آر. دی. ای.» نیز بیشترین میزان قواعد بکاررفته مربوط به ناحیه فروست با ۹۳/۳ درصد (۲۶ قاعده) است و پایین ترین میزان قواعد بکاررفته نیز به ناحیه شماره استاندارد و شرایط دسترس پذیری با ۶۰ درصد (۶ قاعده) تعلق دارد. اما در «یاسا» بیشترین میزان قواعد بکاررفته متعلق به ناحیه یادداشت با ۹۵/۶ درصد (۴۳ قاعده) است و پایین ترین میزان قواعد بکاررفته در این استاندارد مربوط به ناحیه مشخصات ظاهری با ۴۸/۱ درصد (۱۳ قاعده) است. همانگونه که مشاهده می شود در ناحیه نشر، تولید، توزیع و غیره میزان قواعد بکاررفته در استاندارد «آر. دی. ای.» با ۷۵/۴ درصد (۹۵ قاعده) تا حدودی بیش از دو استاندارد دیگر است. بطور کلی از ۳۲۱ قاعده مطرح شده برای توصیف منابع الکترونیکی، «انگلوامریکن ۲» حدود ۸۰/۱ درصد (۲۵۷) قاعده را داراست. به این ترتیب قواعد مطرح شده در «انگلوامریکن ۲»، به تعداد ۱ قاعده از «آر. دی. ای.» و ۱۸ قاعده از «یاسا»، بیشتر است.

نمودار توزیع فراوانی قواعد نواحی توصیف منابع الکترونیکی به تفکیک استانداردها

پرسش دوم: آیا سه استاندارد «انگلوامریکن ۲»، «آر. دی. ای.» و «یاسا» در قواعد توصیف مربوط به منابع الکترونیکی با یکدیگر مطابقت دارند؟

جدول ۲. نتایج آزمون فریدمن جهت مقایسه استانداردهای مورد مطالعه در هر یک از نواحی توصیف منابع الکترونیکی و نمره کل آن

سطح معناداری	درجه آزادی	X^2	حداکثر قواعد موجود	میانگین رتبه ها	استانداردها	نواحی توصیف و نمره کل
۰/۰۳۴	۲	۶/۷۴	۶۰	۲/۰۷	«انگلوامریکن ۲»	عنوان و پدیدآور
				۱/۸۷	«آر. دی. ای.»	
				۲/۰۷	«یاسا»	
۰/۰۵۰	۲	۶	۲۶	۲/۱۷	«انگلوامریکن ۲»	ویراست
				۲/۰۶	«آر. دی. ای.»	
				۱/۷۷	«یاسا»	
۰/۴۶۰	۲	۱/۵۵	۱۲۶	۲/۰۲	«انگلوامریکن ۲»	نشر، تولید، توزیع و غیره
				۲/۰۴	«آر. دی. ای.»	
				۱/۹۴	«یاسا»	
۰/۰۰۰	۲	۲۱/۵	۲۷	۱/۸۱	«انگلوامریکن ۲»	مشخصات ظاهری
				۲/۴۸	«آر. دی. ای.»	
				۱/۷	«یاسا»	
۰/۰۳۰	۲	۷	۲۷	۲/۰۶	«انگلوامریکن ۲»	فروست
				۲/۱۱	«آر. دی. ای.»	
				۱/۸۳	«یاسا»	
۰/۰۲۴	۲	۷/۴۳	۴۵	۱/۹۶	«انگلوامریکن ۲»	یادداشت
				۱/۸۹	«آر. دی. ای.»	
				۲/۱۶	«یاسا»	
۰/۱۱۵	۲	۴/۳۳	۱۰	۲/۳۵	«انگلوامریکن ۲»	شماره استاندارد و شرایط دسترس پذیری
				۱/۷۵	«آر. دی. ای.»	
				۱/۹	«یاسا»	
۰/۱۱۵	۲	۴/۳۲	۳۲۱	۲/۰۳	«انگلوامریکن ۲»	نمره کل
				۲/۰۲	«آر. دی. ای.»	
				۱/۹۵	«یاسا»	

از نتایج جدول ۲-۴ چنین استنباط می شود که در پنج ناحیه توصیف تفاوت‌هایی مابین میانگین رتبه های استانداردهای مورد مطالعه مشاهده می شود. نتایج آزمون فریدمن در این زمینه حاکی از

آن است که مقدار آزمون بدست آمده در ناحیه مشخصات ظاهری ($\bar{X}_r=21/5$) از مقدار مجذور کای بحرانی ($\bar{X}=9/21$) با درجه آزادی ۲ و احتمال خطای کمتر از ۰/۰۱ بزرگتر است. علاوه بر آن مقدار آزمون فریدمن محاسبه شده در نواحی توصیف عنوان و پدیدآور ($\bar{X}_r=6/74$)، ویراست ($\bar{X}_r=6$)، فروست ($\bar{X}_r=7$) و یادداشت ($\bar{X}_r=7/43$) از مقدار مجذور کای جدول ($\bar{X}=5/99$) با همان درجه آزادی در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ بزرگتر بوده اند. این بدان معناست که مابین استانداردهای مورد مطالعه از نظر میزان قواعد بکاررفته در هر یک از پنج ناحیه ذکر شده تفاوت‌های معناداری وجود داشته و سه استاندارد مورد بررسی در این نواحی با یکدیگر همپوشانی ندارند.

این در حالی است که نتایج حاصل از آزمون فریدمن در دو ناحیه نشر، تولید، توزیع و غیره و شماره استاندارد و شرایط دسترس پذیری نشان دهنده آن است که از مقدار مجذور کای بحرانی ($\bar{X}=5/99$) با درجه آزادی ۲ و احتمال خطای کمتر از ۰/۰۵ کوچکتر هستند. در نتیجه در این دو ناحیه توصیف، مابین سه استاندارد «انگلوامریکن ۲»، «آر. دی. ای.» و «یاسا» از نظر میزان قواعد بکاررفته هیچگونه تفاوتی وجود نداشته و با هم مطابقت دارند.

در نمره کل نیز یافته‌ها مؤید آن است که مقدار آزمون فریدمن بدست آمده ($\bar{X}_r=4/32$) از مقدار مجذور کای جدول ($\bar{X}=5/99$) با درجه آزادی ۲ و احتمال خطای کمتر از ۰/۰۵ کوچکتر است ($P=0/115$). با توجه به این امر می‌توان بیان کرد که مابین سه استاندارد مورد بررسی از نظر میزان قواعد بکاررفته در نمره کل مطابقت وجود دارد.

بحث و نتیجه گیری کلی

به طور کلی وجود انطباق و همپوشانی استانداردها نشان دهنده این مطلب است که استانداردها برای توصیف منابع، قواعد مشابهی را ارائه می‌دهند و از لحاظ پرداختن به جزئیات توصیف و قواعد مربوط به آن، روند نسبتاً یکسانی را برگزیده‌اند. از اینرو جهت ارائه دستورالعمل و تدوین دستنامه توصیف منابع الکترونیکی فارسی، مراجعه به استانداردهای منطبق بر هم، می‌تواند تائیدی بر انتخاب قواعد موردنیاز باشد و در نهایت راهکار روشنی در استفاده از آنها فراهم سازد.

بر اساس یافته‌های پژوهش، دو استاندارد «انگلوامریکن ۲» و «آر. دی. ای.» قواعد لازم جهت توصیف تمامی منابع الکترونیکی مورد بررسی را شامل می‌شوند و می‌توانند برای تدوین دستنامه، مورد استفاده قرار گیرند. «یاسا» نیز در مورد منابع الکترونیکی شنیداری توانسته است قواعد قابل قبولی ارائه دهد و می‌توان آن را در کنار «انگلوامریکن ۲» و «آر. دی. ای.» در تعیین قواعد مناسب در حوزه شنیداری مورد استفاده قرار داد.

در مقایسه نتایج این پژوهش با مطالعات پیشین می‌توان خاطر نشان کرد، دستنامه فهرست‌نویسی منابع الکترونیکی از نوع «دسترسی از راه دور» توسط «حاجی زین العابدینی» پیشنهاد شده است. همچنین «عبداللهی» در نتیجه پژوهش خود به لزوم تدوین دستنامه فهرست‌نویسی منابع الکترونیکی که جامعه این پژوهش است، اشاره کرده است. در پژوهش‌های مورد بررسی مانند «عبداللهی»، «ویت» و «موتویا»، توصیف منابع الکترونیکی بر اساس یک نوع استاندارد، مورد بررسی قرار گرفته است، این استاندارد در اغلب موارد قواعد «انگلوامریکن ۲» بوده و کمتر به استانداردهای دیگر که در این پژوهش مدنظر هستند، پرداخته شده است. تنها «هوارث و ویس» اقدام به مقایسه دو استاندارد «انگلوامریکن ۲» و «آر. دی.

ای.» کرده اند ولی بر خلاف پژوهش حاضر، قواعد را به طور کلی مورد بررسی قرار داده اند. در نهایت بررسی مطالعات پیشین نشان می دهد تاکنون پژوهشی در مورد مقایسه بین استانداردهای توصیف منابع الکترونیکی و با هدف تدوین دستنامه صورت نگرفته است.

پیشنهاد طرح دستنامه

ماهیت و نحوه تولید و انتشار منابع الکترونیکی به گونه ای است که گاهی مراجعه مستقیم به قواعد و استانداردها نمی تواند راهکاری عملی ارائه دهد به عنوان مثال در کتابخانه ملی ایران که تعداد متنوعی از منابع الکترونیکی توصیف می شوند، بر اساس نیاز مراجعان، سیاست سازماندهی کتابخانه و ویژگی های خاص منابع فارسی، جرح و تعدیل هایی در قواعد و استانداردهای مورد استفاده، صورت می گیرد که ناهماهنگی هایی را ایجاد کرده است. در این پژوهش سعی شده است با بررسی استانداردهای توصیف منابع الکترونیکی و مقایسه آنها، تلفیقی از قواعد، در نظر گرفته شود و در قالب دستنامه در اختیار کتابداران قرار گیرد.

با توجه به مطالب پیشگفته، طرح پیشنهادی دستنامه با بیان توضیحات زیر ارائه می شود:

- استانداردهای پیشنهادی به تفکیک نواحی توصیف، در قالب جدول زیر ارائه شده اند؛
- تمامی قواعد موجود در هر ناحیه به شکل عبارتهای کلیدی از متن استانداردها استخراج شده اند که در طرح اصلی دستنامه ارائه خواهند شد؛
- در نواحی توصیفی که مطابقت بین استانداردهای مورد مطالعه وجود نداشته است اولویت کاربرد استانداردها بر اساس بیشترین میزان قواعد بکاررفته است؛
- در نواحی توصیفی که مطابقت بین استانداردهای مورد مطالعه وجود داشته است، اولیتی برای کاربرد استانداردها مدنظر نیست و استانداردهای مورد نظر به طور مشابه و هم ارز پیشنهاد شده اند.

جدول ۳. طرح پیشنهادی دستنامه توصیف منابع الکترونیکی

استانداردها			نواحی توصیف
اولویت ۳	اولویت ۲	اولویت ۱	
«آر. دی. ای.»	«یاسا»	«انگلوامری کن»	عنوان و پدیدآور
«یاسا»	«آر. دی. ای.»	«انگلوامریکن»	ویراست
«آر. دی. ای.» «انگلوامریکن» «یاسا»			نشر، تولید، توزیع و غیره
«یاسا»	«انگلوامریکن»	«آر. دی. ای.»	مشخصات ظاهری
«یاسا»	«انگلوامریکن»	«آر. دی. ای.»	فروست
«آر. دی. ای.»	«انگلوامریکن»	«یاسا»	یادداشت
«انگلوامریکن» «یاسا» «آر. دی. ای.»			شماره استاندارد و شرایط دسترس پذیری

پیشنهادها

در رابطه با تدوین دستنامه توصیف منابع الکترونیکی، بر اساس طرح پیشنهادی این پژوهش، موارد زیر ارائه می شوند:

- ۱- ملاک اصلی تدوین دستنامه، نمونه های منابع الکترونیکی تولیدشده داخلی و به زبان فارسی باشد. همچنین در توضیح هر قاعده، از مثال های فارسی و حتی الامکان واقعی استفاده شود؛
- ۲- در نواحی عنوان و پدیدآور، ویراست، مشخصات ظاهری، فروست و یادداشت، مبنای ارائه و شرح قواعد، استاندارد باشد که بیشترین و متنوع ترین قواعد را داراست و از اولویت بالاتری برخوردار است؛
- ۳- در ادامه مورد فوق؛ قواعد استانداردهایی که در اولویت بعدی قرار دارند، در ادامه قواعد اول و جهت تکمیل آنها ذکر شوند؛
- ۴- با توجه به نتیجه کلی پژوهش و در مواردی که مطابقت بین استانداردها وجود دارد، مبنای ارائه و شرح قواعد، استاندارد باشد که به شکل گویاتری بیان شده است و در ادامه و تکمیل آن از سایر استانداردها استفاده شود؛
- ۵- در متن دستنامه، نام استاندارد مورد استفاده برای هر قاعده به شکلی مشخص بیان شود؛
- ۶- در صورت وجود اختلاف بین قواعد در یک حوزه خاص، با بررسی دقیق نیاز منابع فارسی، قاعده مناسب انتخاب و به سایر قواعد نیز اشاره شود.

مآخذ

- انجمن کتابداران آمریکا... [و دیگران]. ۱۳۷۱. قواعد فهرستنویسی انگلو امریکن. ویرایش دوم. ترجمه رحمت الله فتاحی. ویراسته اسدالله آزاد. مشهد: آستان قدس رضوی، معاونت فرهنگی.
- حاجی زین العابدینی، محسن. ۱۳۸۱. بررسی مسائل فهرستنویسی منابع اینترنتی و ارائه دستنامه پیشنهادی برای کتابخانه های ایران. پایاننامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران، دانشکده مدیریت و اطلاع رسانی پزشکی.
- عبداللهی، مریم. ۱۳۸۳. ارزیابی وضعیت فهرستنویسی منابع الکترونیکی بر اساس قواعد انگلومریکن در کتابخانه های دانشگاهی و آرشیوهای موجود در شهر تهران. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال.
- فهرستنویسی منابع الکترونیکی با استفاده از قواعد فهرستنویسی انگلومریکن ویراست سال ۲۰۰۲ (روزآمد سال ۲۰۰۴). ۱۳۸۵. ترجمه مرتضی کوبکی. تهران: چاپار.
- Steering Committee of American Library Association... [et al]. ۲۰۰۲. Anglo American Cataloging Rules. Joint Chicago: American Library Association.
- Joint Streeng Committee for development of RDA. ۲۰۱۰. Resource Description and Access: Background. [online], available at: <http://www.rda-jsc.org/rda.html#background>. [۲۵ Jan. ۲۰۱۱]
- Joint Streeng Committee for development of RDA.(۲۰۱۰b). The RDA Brochure. [online], available at: <http://www.rda-jsc.org/rda>.

[html#background](#). [۲۵ Jan. ۲۰۱۱]

- Miliano, Mary. ۱۹۹۹. The IASA cataloging rules: a manual for the description of sound recording and related audiovisual media. International Association of Sound and Audiovisual Archives. [online], available at: http://www.iasa-web.org/content/iasa_cataloguing_rules [Jan. ۲۰۱۰]
- Motoya, Leopoldom. ۲۰۰۰. An electronic resources cataloging policy for medical libraries. *Cataloging & Classification Quarterly*. ۴۸ (۵): ۳۰۲ — ۳۱۵.
- Weihs, Jean, Howarth, Lynne C. (۲۰۰۷). Making the Link: AACR to RDA: Part ۱: Setting the Stage. *Cataloging & Classification Quarterly*. ۴۵ (۲): ۳ — ۱۸.
- Witt, Maria. ۱۹۹۸. Cataloging CD-Roms using the ISBD (ER) rules example of a French public library. International [online], available at: http://www.ifla.org/IV/ifla_۶۴/۱۳۶-۷۴e.htm. [Jan. ۲۰۱۰]